



توقیفی بودن ترتیب بیشتر سوره‌ها

کلیدواژه: قرآن، سوره، آیه، اجتهاد.

پرسش: آیا در ترتیب سوره‌ها، غیر از قول به اجتهاد و توقیفی بودن، قول دیگری هست؟

فهرست مندرجات

- ۱ - توقیفی یا اجتهادی بودن ترتیب سوره‌ها
 - ۱.۱ - نمونه
 - ۱.۲ - نظر ابوجعفر بن زبیر
- ۲ - یادآوری
- ۳ - پانویس
- ۴ - منبع

توقیفی یا اجتهادی بودن ترتیب سوره‌ها

جمعی از قرآن پژوهان نه ترتیب همه سوره‌ها را توقیفی می‌دانند و نه اجتهادی بلکه معتقد به توقیفی بودن ترتیب بیشتر سوره‌های قرآن‌اند؛ اما در عین حال، جای دادن تعداد اندکی از سوره‌ها مانند **سوره توبه** و یا تقدیم و تأخیر دو سه سوره را اجتهادی و مربوط به پس از پیامبر می‌دانند. **بیهقی** (م ۴۵۸ق)، **ابن عطیه** (م ۵۴۲ق)، **[۱] ابن حجر** (م ۸۵۲ق)، **[۲] سیوطی** (م ۹۱۱ق) و برخی از معاصران، **[۳] [۴] [۵] [۶] [۷]** از این گروه‌اند. از این گروه، ابن عطیه معتقد است با توجه به اخبار، ترتیب سوره‌های **سبع طوال**، **حوامیم** و **مفصلات** (که بخش عظیمی از قرآن را در بر می‌گیرند) توقیفی، ولی ترتیب برخی دیگر اجتهادی است. **[۸]** ولی **ابو جعفر ابن زبیر** معتقد است که گزارش‌ها بر بیش از آنچه ابن عطیه گفته است، دلالت دارند. **[۹] [۱۰]**

سیوطی با استناد به روایت **ابن عباس**، نظر بیهقی را که به توقیفی بودن همه سوره‌ها جز **برائت** و **انفال** معتقد است، مورد اطمینان می‌داند. **[۱۱]** دلیل این گروه، آن است که بیشتر ادله قول نخست، یعنی توقیفی بودن ترتیب همه قرآن، تنها می‌تواند ترتیب سوره‌هایی مانند **السبع الطوال**، **متین**، **مفصلات** و... را که در گزارش‌های تاریخی از آنها نام برده شده است، اثبات کند و اگر چه اینها بیشتر سوره‌های قرآن را در بر می‌گیرند، اما معدود سوره‌هایی باقی می‌مانند که نمی‌توان جای‌گذاری آنها را با اطمینان به **پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** نسبت داد.

← نمونه

برای نمونه در گزارشی، ابن عباس از **عثمان** می‌پرسد که چرا سوره انفال را که از **مثنای** است، با **سوره توبه** که از **متین** است، در کنار هم آورده و میان آن دو با «بسم الله» فاصله نینداخته و [در نتیجه این جمع] آنها را در سبع طول قرار داده است. عثمان پاسخ می‌دهد: «زیرا در باره سوره توبه که از آخرین سوره‌های نازل شده بر پیامبر است، چیزی از پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) به ما نرسیده بود و داستان هر دو سوره شبیه هم بود. از این رو، آن دو را کنار هم نهادم [و یک سوره از طول شدند].»

اما باقلانی، در مضمون این روایت تردید کرده و احتمال داده که در نقل آن، کاهش یا افزایش رخ داده است. **[۱۲]** این تردید، با توجه به نزول سوره انفال در اوایل هجرت و هنگامه **جنگ بدر** **[۱۳]** و وجود راوی ضعیفی به نام **یزید فارسی** در سند این گزارش، جدی است. **[۱۴]**

← نظر ابوجعفر بن زبیر

برخی از قائلان به این قول، یعنی توقیفی بودن جمع بیشتر سوره‌ها و نه همه آنها، مانند **ابوجعفر بن زبیر** (م ۷۰۸ق) قول به اجتهادی بودن ترتیب سوره‌ها را با قول خود، سازگار می‌دانند؛ زیرا قائلان به ترتیب اجتهادی، آن را برای برخی سوره‌ها و نه همه آنها می‌گویند و منشا **اجتهاد صحابه** را نیز اشارات پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌دانند.






برای نمونه، مالک و نیز **زرکشی** (در یکی از دو دیدگاهش)، تالیف اجتهادی قرآن را بر اساس اشاراتی می‌دانند که **صحابه** از پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) شنیده بودند و ارتباط موجود میان سوره‌های انفال و برائت، **طلاق** و **تحریم**، **تکویر** و **انفطار**، **الضحی** و **الم نشرح**، **فیل** و **قریش** و **معدن** و بسیاری دیگر از سوره‌ها را تأییدی بر این ادعا می‌شمارند. **[۱۵] [۱۶]**

یادآوری

می‌توان برخی از قائلان دیدگاه «اجتهادی بودن ترتیب سوره‌ها» مانند **علامه طباطبایی** و **آیه الله معرفت** را نیز به گروه سوم ملحق کرد؛ زیرا ایشان نیز با ترتیب بسیاری از سوره‌ها در زمان پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) موافق، و بر این باورند که شواهد تاریخی فقط از اثبات ترتیب همه سوره‌ها به مفهوم مطلق آن ناتوان است؛ ولی ترتیب بیشتر سوره‌ها را می‌تواند ثابت کند. و این قولی است که می‌توان با آن موافقت نمود.

پانویس

۱. ↑ ابن عطیه الاندلسی، المحرر الوجیز، ج ۱، ص ۵۰.
۲. ↑ ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی، فتح الباری، ج ۹، ص ۳۹.
۳. ↑ سیوطی، جلال الدین، الاتقان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۶۷.
۴. ↑ زرقانی، مجد عبد العظیم، مناهل العرفان، ج ۱، ص ۲۵۱-۲۵۲.
۵. ↑ ابن عاشور، مجد طاهر، التخریر و التنبؤ، ج ۱، ص ۸۷.

۶. ↑ تاریخ قرآن، رامیار، محمود، ص ۲۹۵.
۷. ↑ مجد باقر، حجتی، تاریخ قرآن، ص ۹۰-۹۳.
۸. ↑ ابن عطیه الاندلسی، المحرر الوجیز، ج ۱، ص ۵۰. 
۹. ↑ الغرناطی، ابن الزبیر، البرهان فی تناسب سور القرآن، ص ۷۴.
۱۰. ↑ زرکشئی، بدر الدین، البرهان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۲۵۸. 
۱۱. ↑ سیوطی، جلال الدین، الاتقان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۶۷. 
۱۲. ↑ باقلانی، ابوبکر، الانتصار للقرآن، ج ۱، ص ۲۸۲. 
۱۳. ↑ ابن عاشور، مجد طاهر، التحریر و التنویر، ج ۹، ص ۶.
۱۴. ↑ زرقانی، مجد عبد العظیم، مناهل العرفان، ج ۱، ص ۳۶۰-۳۶۱.
۱۵. ↑ الغرناطی، ابن الزبیر، البرهان فی تناسب سور القرآن، ص ۷۲-۷۸.
۱۶. ↑ زرکشئی، بدر الدین، البرهان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۲۵۷. 

منبع

سایت حدیث نت، برگرفته از مقاله «توقیفی بودن ترتیب بیشتر سوره‌ها»، تاریخ بازبای ۱۳/۱۱/۱۳۹۵. 